

EU bør gå forrest i kampen mod bly til jagt

Niels Kanstrup, biolog, Dansk Jagtakademi, Skrejrupsvej 31, 8410 Rønne, nk@danskjagtakademi.dk

Udvidelse af EU's direktiv om miljøfarlige stoffer giver udsigt til en gevinst på 1.400 tons bly, som bliver fjernet fra nogle af de hverdagsprodukter, vi omgiver os med. Det tidobbelte eller formentlig meget mere kunne spares, hvis EU gik ind i en seriøs proces for at få fjernet bly fra jagt- og sportsammunition. Men der mangler opmærksomhed fra både myndigheder og befolkning.

Det er glædeligt, at det såkaldte RHOS-direktiv, der er EU's flagskib til at beskytte borgerne mod farlige stoffer, nu formentlig vil blive udvidet. Sker det, vil det fremover omfatte nogle af de helt almindelige produkter vi og vore børn omgiver os med i det daglige, så f.eks. batteriladere, baby-alarmer og forlængerledninger vil være fri for bly, kviksølv og andet snask, der på kort og lang sigt kan true vores sundhed.

- Det er en stor dansk sejr, at vi i fremtiden kan sige, at al forbruger-elektronik skal være fri for en række farlige stoffer. Det har længe været et ønske fra dansk side. Når man ved, at disse stoffer er farlige for mennesker og miljø, er vi forpligtet til at handle. Det har Danmark gjort, og heldigvis har et flertal i EU-parlamentet nu valgt at gå samme vej, sagde miljøminister Karen Ellemann i slutningen af november og konterede berettiget en væsentlig del af fortjenesten hos Danmark og hendes eget ministerium.

Ministeren skal både gratuleres og have tak. Men mere vil som bekendt have mere, og der skal i denne artikel sættes fokus på ét af de farlige stoffer, nemlig blyet, og gives nogle ideer til, hvordan Danmark og miljøministeren kan nå nye højder i kampen mod farlige stoffer i EU-borgernes omgivelser. Gevinsten ved en sådan indsats vil få de 1.400 tons bly, der er udsigt til at spare med de nye regler under RHOS-direktivet, til at blegne og falde blytungt til jorden.

Bly er giftigt ó meget giftigt!

Bly er som bekendt et giftigt tungmetal, men har igennem historien været ét af de mest anvendte metaller, fordi det er let at udvinde og forarbejde. Det har nogle fysiske og kemiske egenskaber, som gør det velegnet i en lang række dagligdags pro-

dukter, instrumenter og processer. Skal man ganske kort liste nogle af de mest kendte nyere anvendelsesområder op, kan nævnes benzin, hvor blyet har fungeret som smøremiddel. Plomber, hvad enten det er som forseglinger eller i tænder, er decideret opkaldt efter bly, der på latin hedder *Plumbum*. Alverdens lodder og synke-udstyr til søfart og fiskeri har været lavet af bly. Mange danske kirker er tækket med blyplader. Afbalanceringsklodserne på vore biler var tidligere af bly. Tilsvarende er bly fortsat en uundværlig del af bilakkumulatorer. Vinflasker har været forsynet med en blyhætte for at forhindre bakterieangreb ó giftigt som bly jo er! Det anslås, at der igennem tiden er udvundet og anvendt 350 millioner tons bly, hvoraf meget stadigvæk er i omløb. Bly genbruges nemlig i stor stil.

Et af blyets helt afgørende anvendelsesområder har været og er fortsat fremstilling af ammunition. Det gælder de gammeldags kanon- og geværkugler såvel som moderne og højt sofistikeret ammunition, der anvendes til militære og civile formål. Netop i ammunitionsindustrien har bly haft en afgørende betydning for det verdenspolitiske samfunds udvikling og nuværende balance. En fortsat meget vigtig del af det civile anvendelsesområde er fremstilling af hagl og riffelprojektiler til jagtformål samt til trænings- og sportsskydning. Jagt har parallelt med den militære sektor været afgørende for vores samfunds udvikling. Men hvor jagten førhen var en livline til brødfødning af befolkningerne, er den i dag i det store hele alene en fritidssyssel for 160.000 danske og over 7 millioner europæiske jægere. Samfundet har i dag stort set udfaset bly, hvor det har været teknisk muligt, men jægerne bruger fortsat metallet. Dét skyldes ikke, at der ikke findes alternative produkter, der er sikre såvel set fra en giftigheds- som

effektivitetssynsvinkel. Nej, når bly i dag fortsat er lovligt at anvende til jagt, skyldes det alene konservatisme, ignorance og mangel på opmærksomhed fra offentligheden - og det selv om erfaringer og gamle og nye undersøgelser viser, at anvendelsen af bly til jagtformål er måleligt giftigt. Det gælder såvel for mennesker, der spiser vildtkød ó i hvert fald dem, der gør det hyppigt ó som de vilde dyr, der optager blyet direkte eller indirekte, og økosystemet som helhed. For mennesker vurderes risikoen alt i alt som begrænset. Men for rovfugle og andre ådselædere, der hyppigt æder anskudt eller efterladt nedlagt vildt og rester heraf, er der en ubetinget og høj forgiftningsrisiko. Faktisk var det netop denne risiko, der i 1980'erne og 1990'erne gav anledning til forbud mod blyhagl til jagt i vådområder i Nordamerika. Omtrent samtidig fik vi i Danmark et tilsvarende forbud, men hos os var det hensynet til de vandfugle, der æder blyhagl som kråseflint eller føde, der vejede tungest. I 1996 udvidedes reglerne i Danmark til et forbud mod blyhagl til en hver form for jagt. Siden har en række lande fulgt trop, om ikke med totalt forbud, så med reguleringer i vådområder, hvor man fortsat anser problemet for at være størst. Men reglerne overholdes ikke til fulde. En frisk britisk undersøgelse viser, at 70 % af de nedlagte gråænder derovre fortsat er skudt med bly, til trods for at blyhagl er forbudt til andejagt.

I takt med, at de europæiske lande med behersket held forsøger at begrænse blyhagl i det mindste til nogle jagtformer, er kendskabet til risikoen ved at bruge bly til jagtammunition ó herunder også riffelkugler ó blevet mangedoblet. Og billedet er overalt det samme: Problemet er der, men det er latent og uden overskrifter. Der er ingen forsidebilleder af akut forgiftede mennesker eller synlig massedød blandt f.eks. truede rovfugle. Så den finder ikke vej ud til befolkningen og politikerne. Og Europas jægerne interesserer sig underligt nok slet ikke for den. De opfatter som udgangspunkt kritik af blyet som kritik af jagten, og ser slet ikke muligheden i at sikre jagtens fremtid ved selv at bidrage til at få blyet ud af jagten.

EU i en nøglerolle

EU har for nylig vist vilje til at begrænse brugen af tungmetaller herunder bly. Grundlaget herfor er ikke mindst en videnskabelig udtalelse som EFSA, der er omdrejningspunkt for EU's fødevarer-sikkerhed, frigav i midten af 2010. Den omhandler bly i europæernes føde i enhver henseende, men har ikke vakt større offentligt postyr. Dertil er den for kedelige. Men den giver en udmærket oversigt over kilderne til vores blyoptagelse, og hvor alvorlige de er. Grønsager er en af synderne, særligt fordi de udgør så stor en del af kosten. Derimod er bly i vildtkød kun en detalje, hvilket skyldes, at vildtkød udgør en nærmest negligibel del af europæernes føde. Det er ikke fordi, der ikke er bly i vildtkød. Dét viser EFSA-undersøgelsen med al tydelighed. Af alle de madvarer, som undersøgelsen fremlægger tal for, kommer 35 (fordelt på 711 prøver) ud med blytal højere end 1 mg/kg. Af disse ligger vildtkød på en udfordret førsteplads, og kilden til blyet i vildtkødet står ikke til diskussion. Lange baner af undersøgelser, herunder også danske, viser, at blyet stammer fra den jagtammunition, vildtet er nedlagt med. Når blyhagl indskydes i vildtet, afsættes der et spor af mikroskopiske stumper metal i kød og knogler. For riffelkugler er dette langt voldsommere. De er konstrueret til at gå i stykker under passagen af vildtkroppen for at øge dræbeevnen. Et riffelprojektil til jagt på danske vildtarter vejer typisk 9 gram. Ved passage af vildtkroppen reduceres vægten til den såkaldte örestvægtö, der forsigtigt sat er 6 gram. De forsvundne 3 gram sidder i småfragmenter i vildtkroppen eller er spredt sammen med kuglestumpen i terrænet bag ved dyret. WHO's grænse for ugentlig indtagelse af bly for et voksent menneske er 0,025 mg pr. kg kropsvægt. De 3 gram bly, der delvist afsættes i vildtkroppen og delvist spredes i naturen ved afgivelse af ét riffelskud, svarer således til godt og vel 30 års indtag for en voksen person på 70 kg. Og tages det som udgangspunkt, at 3 gram bly fordeles jævnt i et rådyr på ca. 20 kg, vil indholdet overskride EU's grænseværdier for bly i kød med en faktor 1.500. Så selv om det kun er en del af de forsvundne 3 gram, der bliver i kødet, og selv om

blystumperne ikke er jævnt fordelt, men sidder omkring skudsåret, så siger tallene noget om størrelsesorden og forholdet mellem de mængder bly der spredes ved jagt, og de mængder, der kan accepteres i menneskeføde. De prøver af vildtkød, der er målt på i EFSA's undersøgelse viser helt op til 1 gram bly pr. kg kød, hvilket svarer til en overskridelse af EU's grænseværdi for alt andet kød med en faktor 10.000. Dette er dog usædvanligt, men en overskridelse med en faktor 1.000 er hyppig og 100 er hverdagskost. Formelt set gør de høje værdier imidlertid ikke noget. For EU har ikke grænseværdier for bly i vildtkød. Årsagen er formentlig, at hvis man indførte grænseværdier, ville vildtkød over en bred kam ikke kunne bruges til menneskeføde og i hvert fald ikke så længe, vildtet nedlægges med blyammunition. Til dette kommer, at så længe europæerne spiser så lidt vildtkød, som tilfældet er, må risikoen for gennemsnitsforbrugeren siges at være begrænset. Det store problem ligger hos to grupper af mennesker: De, der meget ofte spiser vildt, og de såkaldte særligt sårbare grupper. Navnlig, hvor disse to falder sammen, er der absolut grund til at råbe vagt i våben ja, gevær.

Et britisk forskerhold har netop afsluttet en undersøgelse af blyindholdet i vildt. Ikke levende vildt, men vildt, der så at sige er parat til at blive stillet på middagsbordet. I et kontrolleret forsøg har de målt på blyindhold i klassiske arter af spisevildt, f.eks. fasan og agerhøne. Forskerne har oven i købet afprøvet forskellige tilberedningsformer for at se på deres indflydelse på spredning af blyet fra hagl- og kuglestumper til det serveringsklare kød. Og resultatet er uafvendeligt. Der er en betydelig koncentration af bly i tilberedt vildtkød, og skurken er tilbagevendende den samme: Bly i den ammunition, vildtet er nedlagt med. Forskerne har regnet på koncentrationerne og omsætter dem til risikovurderinger, og de gør det klart, at personer, der spiser meget vildt skudt med blyammunition, udsætter sig for et indtag af bly, der overskrider WHO's anbefalede maksimum. Med disse resultater støtter de britiske undersøgelser den europæiske udredning, og giver tilsvarende advarsler i forhold til de sårbare grupper.

Men hvem er de så og de sårbare grupper? De to undersøgelser, og helt tilsvarende en stor samling af videnskabelige undersøgelser, der kom på gaden sidste år, fastslår, at bly selv i forsvindende små koncentrationer skader fostre og deres udvikling. Bly sættes i direkte forbindelse med intelligensudviklingen hos børn. Så den helt centrale risikogruppe i forbindelse med bly i fødevarer, herunder vildtkød, er fostrene og deres (komme) mødre, hvilket vil sige gravide og i det hele taget kvinder i den fødedygtige alder. På det grundlag af viden, vi har i dag, er det ikke nogen form for overreaktion eller udtryk for hysteri at fraråde gravide, børn og herunder ikke mindst piger at spise vildt, der er skudt med bly. Det gør man i øvrigt helt formelt i visse amerikanske stater.

Tilbagelænet holdning

Ikke desto mindre er hele spørgsmålet præget af en tilbagelænet holdning - hos danske og andre europæiske myndigheder og organisationer. Og hvorfor? Giftigheden af bly har været kendt i årtusinder. Spredningen via jagtammunition er veldokumenteret. Svaret ligger i det faktum, der allerede blev nævnt i starten: Manglende opmærksomhed. Den eksisterende viden er kedelig og utilgængelig og skaber ingen overskrifter. De myndigheder, der burde håndtere og informere om emnet, tildeler ikke emnet ressourcer. Jagtorganisationerne foretager sig heller ingenting. Emnet lugter af noget, der kunne give jægerne nye begrænsninger, og sådan noget skal vi ikke ind på. Selv om der findes fuldt brugbare alternativer til bly.

På med vanten, Karen!

Danmark vandt en sejr med udvidelsen af RHOS-direktivet. Det var en sejr på 1.400 tons bly årligt. Lidt købmandsregning: De danske jægere anslås at bruge ca. 10 millioner skud til at nedlægge de arter, der jages med haglgevær. Det svarer til ca. 300 tons haglmateriale årligt. En lille del heraf, formentlig ca. 1,5 ton, kommer i form af hagl indlejret i det nedlagte vildt med jægeren hjem. Resten spredes i naturen og økosystemet, hvor det

for en stor dels vedkommende forbliver inaktivt. En ukendt andel vil afhængigt af, hvilket metal det er, optages af andefugle, ådselædere, rovdyr og af naturens nedbryderkæde og på sigt indgå og opkoncentreres i fødekæden. Der er god grund til at tro, at danske jægere alt overvejende overholder blyhaglsforbuddet, og haglmaterialet således primært er jern og bismuth.

De danske jægere udgør ca. 2 % af de europæiske. Ganger man helt bevidstløst haglforbruget i Danmark med en faktor 50, kommer man frem til, at de europæiske jægere står for en spredning af ca. 15.000 tons haglmateriale. Heraf sidder ca. 75 tons i byttet. Der er naturligvis store usikkerheder forbundet med dette regnestykke. Men antager vi, at danske hagl-jægere nogenlunde repræsenterer de europæiske, giver tallet en fornemmelse af det samlede bidrag fra jagten i Europa. Her er langt hovedparten fortsat bly. Kun de fremmeste lande er kommet et stykke med at forbyde blyhagl helt. Nogle nøjes med et forbud i begrænsede økosystemer, og forbuddene overholdes som nævnt kun sporadisk. Mange lande har intet foretaget sig. Hertil kommer så riffelkuglerne, der for langt størsteparten har bly som hovedbestanddel. En kalkule over forbruget til jagt i Danmark, baseret på antallet af riffelskudt vildt, peger i retning af et jagtligt forbrug på ca. 3 tons, hvoraf det meste er bly, og hvoraf en betydelig del forbliver i byttet og bringes hjem til konsumenten. Bruger vi igen en faktor 50 for at få et indtryk af det europæiske forbrug, lander vi på ca. 150 tons. Her skal nok rundes en del op, da danske jægere formentlig ligger under gennemsnittet, når det gælder riffeljagt.

Og skulle vi så lige tage træningsskydningen og sportsskydningen, der bortset fra nogle få ubetydende lande foregår med blyammunition og i mange tilfælde i naturområder og ud over vandområder? Nej, det skal vi ikke her. Det må være miljøministeriets og EU's opgave. En kamp mod jagtblyet bliver hård. Der er mange konventioner, megen lobby og en stor økonomi imod. Mange fabrikanter spinder fortsat guld på blyet. Men ved slagets ende vil den til den tid siddende minister

kunne bryste sig og sit ministerium af en blybesparelse, der slår RHOS-direktivet med en faktor 10, 15, 20 eller mere. Vi er mange jægere, der glæder os.

Kilder:

Scientific Opinion on Lead in Food. EFSA Panel on Contaminants in the Food Chain (CONTAM). European Food Safety Authority (EFSA), Parma, Italy, EFSA Journal 8(4): 1570. 2010

Potential hazard to human health from exposure to fragments of lead bullets and shot in the tissues of game animals. Wildfowl and Wetlands Trust, Slimbridge, Gloucestershire, UK. Deborah J Pain m.fl. PLoS ONE 5: e10315. 2010.

Ingestion of Lead from Spent Ammunition: Implications for Wildlife and Humans. May 2009. The Peregrine Fund, Editors: Richard T. Watson, Mark Fuller, Mark Pokras and Grainger Hunt.